

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

**ЧЕРЕДА Т.Є., АСПИРАНТ*, ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Проаналізовано ступінь інституційного забезпечення сучасного розвитку аграрного сектора України та визначено його роль та значення в умовах трансформації земельних відносин

The analysis of the institutional support level of the modern development of the agrarian sector of Ukraine was made its role and significance in the conditions transformation of the land relations was defined.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства і господарських систем всебічно демонструють безапеляційну залежність від інновацій. В той час, як інноваційна діяльність як процес, базисний чинник ефективності економічних агентів та ринку є фундаментальною причиною успіху у формуванні інститутів. Особливо важливим цей фактор є для соціально-економічних систем, які знаходяться на етапі інституціоналізації ринку. Реальним прикладом такого стану можна вважати саме аграрну сферу економіки України, яка потребує трансформації усталених базисних норм і правил регулювання раціонального використання природного потенціалу для подолання застійних кризових явищ в агропромисловому комплексі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна інституціональна парадигма формується під впливом фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних та закордонних вчених В. Андрійчука, О. Іншакова, П. Макаренко, В. Рябоконя, П. Саблука, А. Ткача, М. Туган-Барановського, О. Уільямсона, О. Шпичака, М. Хвесика та ін. У своїх працях вони обґрунтовують теоретико-методологічні засади інноваційної діяльності, інституціональні аспекти її функціонування зокрема в аграрній економіці.

---

* Науковий керівник – Гуторов О.І., д.е.н., професор

Обґрунтовуючи місце інституціоналізму в економічній теорії вони зазначали, важливість міждисциплінарного діалогу, в тому числі з психологією, соціологією, історією і філософією.

Саме тому інституціоналізм постійно еволюціонує, адаптуючись до вимог економічної науки, набуваючи все більшої «економічності», що потребує постійного аналізу та дослідження.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження визначено аналіз інституційного забезпечення розвитку аграрного сектора України в сучасних умовах господарювання на етапі трансформації земельних відносин та створення реального ринку землі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна наука все частіше звертається до здавалося б нетрадиційних методологічних підходів наукового пошуку, одним з яких є інституціоналізм як універсальна методологія міждисциплінарного змісту. Значимість та невід'ємність інституційного підходу підкреслюють всі вчені, що колись вивчали і зараз вивчають дане питання у своїх дослідженнях, зазначаючи, що основне призначення і зміст економічних інститутів не в тім, щоб бути просто «правилами гри», а у функціональній організації суспільних взаємодій людей, їх груп і співтовариств. Інститути створюють правила, визначаючи одночасно можливість й обмеження, права й обов'язки, ролі і статуси. Будь-яке ігнорування ролі і значення актуальних інституційних змін, їхня несумісність зі структурними й організаційними заходами для реформування економіки споконвічно прирікає останню на невдачу [1].

Аграрна економіка, на думку Шпикуляка О.Г., - «особлива сфера життєдіяльності і є важко адаптованою до швидких трансформаційних перетворень. Формування ринкових інститутів у цій галузі відбувається повільно, еволюційним шляхом, адже селянин є надзвичайно консервативним» [2, с. 662].

Тому переоцінка конгруентності інститутів (відповідності вже існуючих формальних і неформальних правил та їх змін) при розбудові ринку в аграрній сфері вже сама по собі може вважатися інновацією у науковому аспекті аналізу процесів і явищ [3].

Інноваційна діяльність як різновид підприємницької

діяльності в сучасних умовах є досить привабливою та перспективною, насамперед, для сільськогосподарського сектора України, оскільки дає можливість адаптуватися до ринкових умов господарювання.

Сучасний етап розвитку аграрного сектору України, покликаний забезпечити реалізацію аграрної реформи, зумовив виникнення нових сучасних інститутів аграрного права України. Оскільки йдеться про формування якісно нових норм, що регулюють специфічні за своєю суттю та змістом суспільні відносини, важливою є проблема їх наукового дослідження, з'ясування їх суті, виявлення основних тенденцій та перспектив розвитку.

Нині в аграрній системі України можна вирізнити такі нові правові інститути:

- інститут земельної та аграрної реформ;
- інститут захисту прав селянина;
- інститут права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення;
- інститут паювання земель сільськогосподарського призначення;
- інститут оренди земель сільськогосподарського призначення;
- інститут сільськогосподарської майнової оренди;
- інститут сільськогосподарської кооперації;
- інститут фермерського господарства;
- інститут правового забезпечення соціального розвитку села;
- інститут приватизації та паювання майна в агропромисловому комплексі тощо.

Дедалі помітнішими стають тенденції до формування й інших правових інститутів:

- правового становища приватних аграрних підприємств, аграрних акціонерних товариств, особистих селянських господарств;
- права власності аграрних юридичних осіб;
- та найгостріше питання сьогодення – формування ринку землі, як найважливішого сучасного інституту аграрного сектору економіки України. Його становлення безпосередньо пов'язано з

розвитком різних форм власності на землю, перетворення землі на товар та її капіталізацію.

Все це цілком узгоджується з позиціями інституціоналізму як одного з передових концептуальних підходів до розуміння процесів, які відбуваються у ринковій економічній системі. А саме поняття «інституціоналізм» в даному аспекті зводиться до його початкового визначення і полягає у закріпленні норм, звичаїв у вигляді законів, створенні організацій, установ, тобто інститутів, які і визначають ефективність реалізації поставлених перед аграрним сектором України цілей, підходів та завдань.

Сучасне і минуле розвитку галузі дає певні підстави вважати, що вона потребує інституціональної модернізації. Проте на даному етапі трансформаційні процеси затягнулися і струмують прогрес, адже сільське господарство певною мірою можна вважати «локомотивом» всієї економіки країни [2].

В основі створення й розвитку інститутів лежить підприємницька активність індивіда. Це витікає із можливостей і пріоритетів діяльності підприємства у ринкових умовах, які передбачають обов'язковість накопичення нових знань, їх систематизацію та раціоналізацію [4].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що на сучасному етапі внаслідок виникнення нових інститутів аграрного сектору України значно розширився предмет аграрно-правових наукових досліджень. Сьогодні в Україні сформувався науковий школи, зокрема, стосовно наукових засад проведення земельної та аграрної реформ, приватизації земель, соціально-правової ролі селянства, розвитку сільськогосподарської кооперації, правового становища фермерських господарств, екологізації земельного та аграрного законодавства, їх кодифікації та ін.

Проте, як і завжди, поруч з формуванням інституційного забезпечення аграрного сектору України та їх актуальністю нині існує ще багато нерозв'язаних наукових проблем у цьому напрямі, що, у свою чергу, негативно позначається на ефективності правового регулювання суспільних відносин в аграрному секторі економіки. З огляду на це наука аграрного права України покликана сприяти послідовному процесу формування та розвитку нових аграрно-правових інститутів як цілісних, взаємоузгоджених і

досконалих підсистем аграрного сектору України, зокрема економіки.

Інституціональна теорія здебільшого розвивається як напрям економіко-соціальних досліджень, спрямованих на обґрунтування ключових елементів економічної системи та її впливу на суспільний розвиток, ринок та його учасників. Економічна теорія акумулює в собі фундаментальні принципи та їх практичне значення минулого та сучасного розвитку, поєднуючи економічні та наукові проблеми. Це пояснюється тим, що інститути формують умови розвитку економіки і поведінки економічних суб'єктів, а головна увага інституціоналізму приділена питанню, яким чином інституційні норми впливають на суспільно-економічні процеси.

Формування ефективного механізму господарювання в аграрному секторі здебільшого залежить від розвитку ринкових інститутів. Це твердження можна вважати, певною мірою, аксіомою господарювання. Дослідження науковців показали, що розвиток інституту аграрного підприємництва в Україні, зокрема відносин власності є надзвичайно важливою проблемою, що виникла як наслідок незавершеності аграрної та земельної реформи та невідповідності інституціональних умов її проведення національним, ментальним особливостям агрогосподарювання на Україні.

Особливого значення набуває розуміння формального економічного інституту не як механізму абсолютного впорядкування взаємодій господарюючих суб'єктів, а лише як механізму, що створює тенденцію до такого впорядкування, оскільки певну частину, слід залишити за інститутом самоорганізації господарюючих суб'єктів, роль якого в сучасних умовах суттєво зростає і продовжуватиме зростати у майбутньому. Отже, високий рівень організованості, відкритість і прозорість аграрного ринку — це важливий напрям і шлях до подальшого підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора.

Нині потрібні інституційні зміни, які б могли забезпечити якість влади, стабільність, формування ефективної інфраструктури та розвиток аграрного сектору та економіки.

Проблеми розвитку нових аграрно-правових інститутів, їх

законодавчого забезпечення визначають пріоритетні напрями наукових теоретичних розробок щодо їх наукового обґрунтування, прогнозування майбутнього виникнення й розвитку. А саме інституційне забезпечення виступає гарантом ефективного, раціонального функціонування економіки України та всіх її секторів.

Певне тому сьогодні на передній план виходить інституціональна модернізація економіки в цілому та аграрної зокрема, відбувається реформування системи інститутів і відносин, яке може здійснюватись як «зверху», так і «знизу».

Висновки. Зростаюче значення інституціонального середовища дає можливість визначити останнє як важливий нематеріальний фактор розвитку економіки і суспільства загалом, який створює необхідні умови трансформації та розвитку аграрного сектора.

Ефективність інститутів забезпечується лише при умові конструктивного підходу до функціонування приватної власності; налагодження взаємодії бізнесу, держави й суспільства в механізмі регулювання; підвищення якості правових інститутів; забезпечення високого рівня людського капіталу, створення інноваційної економіки.

Література.

1. Уильямсон О. Введение. Природа фирмы / О. Уильямсон .– М.: ДЕЛО, 2001. – 325 с.
2. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / [П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, А.І. Курило та ін]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
3. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституційна економічна теорія.: навч. посібник. / А.А. Ткач – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
4. Мороз О.О. Інституціональна система аграрної економіки України. / О.О. Мороз – Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2006. – 438 с
5. Воробьев Е.М. Влияние неформальных экономических институтов на конкурентоспособность национальной экономики / Е.М. Воробьев, М.В. Соболева // Бизнес-информ. – 2008. - № 5. - С. 20 – 22.